

Bogusław Szmygin
20-727 Lublin
ul.Urzędowska 144

Lublin, 05 grudzień 2010

Tytuł opracowania:

**Zintegrowany plan zarządzania dziedzictwem kulturowym –
status, cele i funkcja tego planu**

Autor:

mgr inż. arch. Dagmara Milczyńska-Hajda

Zleceniodawca:

Urząd Miasta Lublina

RECENZJA

Założenia recenzji:

Ze względu na przyjęty tryb opracowania ZPZ (Zintegrowanego Planu Zarządzania), które ma być wykonane w dwóch etapach, również proces recenzowania został podzielony na dwa etapy. W związku z tym niniejsza recenzja (odnosząca się do pierwszej wersji ZPZ) koncentruje się przede wszystkim na **założeniach przyjętych w opracowaniu ZPZ**.

Na obecnym etapie przyjęte przez Autorkę założenia ZPZ powinny być przede wszystkim przedmiotem dyskusji – rozwiązania szczegółowe są pochodną tych założeń i dlatego nie są przedmiotem niniejszej recenzji.

I. Założenia ogólne przyjęte do opracowania ZPZ:

1.Opracowanie Zintegrowanego Planu Zarządzania dla wybranego obszaru historycznego zespołu Lublina wynika z dwóch uwarunkowań.

Po pierwsze, Lublin uczestniczy w europejskim programie URBACT II, realizowanym w formie projektu HerO (Heritage as Opportunity), w ramach którego Zintegrowane Programy Zarządzania są traktowane jako instrument łączący ochronę dziedzictwa z potrzebami współczesnego rozwoju miejskich zespołów historycznych. W związku z tym opracowanie ZPZ staje się standardowym działaniem podejmowanym przez zarządców miast uczestniczących w projekcie.

Po drugie, rozważany jest projekt zgłoszenia części obszaru historycznego Lublina na Listę Światowego Dziedzictwa (WHL) UNESCO. Ważnym elementem oceny dóbr zgłaszanych na WHL jest ocena systemu ochrony i zarządzania danym dobrem. W związku z tym

nominowane dobro powinno mieć opracowany i wdrożony taki plan zarządzania. Dlatego również w Lublinie, dla obszaru objętego proponowanym wpisem, konieczne jest opracowanie plany zarządzania.

Trzeba jednak wyraźnie podkreślić, że w dokumentach obowiązujących tzw. Kraje-Strony (konwencji Światowego Dziedzictwa UNESCO) w związku z przygotowaniem nominacji, nie ma zaleceń, które określałyby formę planu zarządzania. Podstawą opracowania dokumentacji jest aktualna wersja tzw. „Operational Guidelines” (OG) - obecnie obowiązuje wersja z roku 2008. W dokumencie tym nie ma odniesień do formy planu czy programu zarządzania. Dlatego też nie ma podstaw by uznać, że ZPZ jest formą planu zarządzania dla dóbr nominowanych na WHL, co wielokrotnie sugeruje Autorka w punkcie 1.1 (*Wprowadzenie*).

Jest to sprawa o tyle istotna, że nawiązując do tych sugestii Autorka uzasadnia również przyjętą w opracowaniu strukturę planu zarządzania (s.5).

Trzeba więc wyraźnie stwierdzić, że przyjęta forma i struktura ZPZ może być użyteczna i zastosowana jako forma planu zarządzania dla dobra nominowanego na WHL, ale nie należy uzasadniać, że wynika to ze standardów czy zaleceń przyjętych dla WHL.

2.Elementem założeń przyjętych dla opracowania ZPZ jest również określenie obszaru, którego ma on dotyczyć. W recenzowanym opracowaniu przyjęto, że dotyczy ono obszaru: *„części miasta Lublina, objętej wpisem układu urbanistycznego do rejestru zabytków województwa lubelskiego pod nr A/153 (tj. dla części miasta, wyznaczonej biegiem ulic: Al. Solidarności - Al. Tysiąclecia – Al. Unii Lubelskiej – al. Zygmuntowskie – Al. Piłsudskiego – Lipowa – al. Raclawickie – al. Długosza – Leszczyńskiego – Czechowska - Lubomelska) oraz obszaru tzw. Podzamcza – ujętego ulicami: Ruska – Podzamcze – Al. Tysiąclecia - Lubartowska) i granic stref buforowych, których wyznaczenie winno wpływać z opracowania tego planu zarządzania”.*

Przyjęcie takiego obszaru jest zgodne - jak pisze Autorka – *„z życzeniem Zamawiającego”* (s.3). Argumentem formalnym, który uzasadnia przyjęcie takiego właśnie obszaru w kontekście starań o wpisanie na WHL, jest nadanie mu statusu Pomnika Historii RP. Zgodnie bowiem z interpretacją zapisów Ustawy z 2003 roku, obszar zgłaszany na WHL powinien mieć taki właśnie status.

Trzeba jednak mieć na uwadze fakt, że procedura oceny nominacji na Pomnik Historii RP, bardzo istotnie odbiega od procedury stosowanej w ocenie kandydatur na WHL. Pomimo formalnego podobieństwa tych procedur, kwalifikacja kandydatur na Pomnik Historii RP - szczególnie w ostatnich latach, miała charakter bardzo pobieżny. Rada Ochrony Zabytków, która dokonuje akceptacji merytorycznej nominacji, nie ma własnego zaplecza merytorycznego (zadanie to realizuje KOBIDZ). W związku z tym nie można kwalifikacji dobra jako Pomnika Historii RP, uznać za etap rzetelnej oceny jego wartości (i dodatkowych warunków) w kontekście aplikowania na WHL (pomimo, że takie zapewne były intencje Ustawodawcy).

W tym kontekście określenie obszaru objętego ewentualną nominacją na WHL (i opracowaniem ZPZ) powinno wiązać się z weryfikacją obszaru Pomnika Historii RP (nie w sensie formalnej weryfikacji granic, ale granic objętych zgłoszeniem na WHL). Tego rodzaju

weryfikacja powinna być częścią opracowania ZPZ (zostanie to bliżej uzasadnione w części II recenzji).

Tak więc podstawą określenia obszaru objętego ZPZ powinna być analiza jego wartości tzw. outstanding universal value (OUV), jeżeli celem opracowania ma być jego aplikacja na WHL – wymóg ten jednoznacznie wynika z zapisów World Heritage Convention (WHC) i OG.

Tego typu weryfikacja powinna być częścią ZPZ.

3. Niezależnie od powyższych uwag – mających na celu doprecyzowanie założeń ogólnych opracowania, należy odnieść się do założenia recenzowanego ZPZ by obszar objęty opracowaniem potraktować jako obszar nominowany (lub wpisany) na WHL.

W ocenie recenzenta założenie by historyczny obszar Lublina objęty planem potraktować jako obszar, który powinien spełniać wymagania określone dla dóbr Światowego Dziedzictwa jest właściwe i w pełni uzasadnione.

Oceny tej nie zmienia wątpliwość, jak dalece realne jest wpisanie analizowanego obszaru na WHL – w świetle charakterystyki obszaru oraz obecnej polityki realizowanej przez World Heritage Committee oraz tzw. organizacje doradcze (przede wszystkim w kontekście tzw. Gaps Report – 2005).

Zasadność podporządkowania ZPZ Lublina wymaganiom dóbr WHL wynika przede wszystkim z faktu, że w stosunku do tych dóbr opracowano najdoskonalszy współcześnie system oceny wartości, ochrony, zarządzania i monitoringu. Tak więc przyjęcie tego standardu będzie bardzo korzystne dla skutecznej ochrony tego obszaru (niezależnie od tego, czy nastąpi jego wpisanie na WHL i w jakiej perspektywie). Co więcej, przyjęcie tego standardu zwiększy prawdopodobieństwo akceptacji kandydatury Lublina, gdy będą spełnione pozostałe warunki WHL.

II. Założenia szczegółowe przyjęte do opracowania ZPZ.

Przyjęcie założenia, że ZPZ Lublina powinien objąć obszar, który może być nominowany na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO, ma jednoznaczne konsekwencje. **Konieczne staje się przyjęcie optyki traktowania dobra – zarówno w zakresie dokumentacji jak i sposobu ochrony i zarządzania dobrem, która jest stosowana przez Komitet Światowego Dziedzictwa oraz tzw. organizacje doradcze (ICOMOS i IUCN).**

W tym kontekście przede wszystkim konieczne jest sprawdzenie podstawowych warunków, które muszą spełniać dobra nominowane na WHL. Warunki te można w pewnym uproszczeniu podzielić na trzy grupy:

- określenie wartości (określenie OUV poprzez analizę porównawczą)
- ocena autentyczności i integralności
- ocena systemu zarządzania i monitoringu

Każdy z tych poziomów jest ze sobą w pewien sposób związany – rezultaty opracowane na poszczególnych poziomach, stają się podstawą działania na poziomach kolejnych. W praktyce oznacza to, że określenie OUV danego dobra, określa zakres badania autentyzmu i integralności, a w dalszej kolejności określa zakres (ukierunkowanie i podporządkowanie) planu zarządzania i monitoringu dobra.

Relacje te jednoznacznie wynikają z zapisów Konwencji Światowego Dziedzictwa, która w bardzo wielu punktach podkreśla, że nadrzędnym celem wszelkich działań realizowanych przy dobrach wpisanych na WHL jest ochrona OUV (takie jest formalne zobowiązanie Państw-Stron).

W związku z tym punktem wyjścia dla każdego planu zarządzania, opracowywanego dla obszaru traktowanego jako dobro WHL, jest analiza wartości tego obszaru w kontekście wymagań WHL.

Przede wszystkim sprawdzenie, w jakim zakresie spełniony jest warunek „posiadania” OUV.

W świetle powyższych stwierdzeń, w recenzowanym ZPZ powinny więc być zawarte dwa wyraźnie określone elementy:

- wskazanie wartości obszaru (OUV), ze względu na który dokonywany jest wpis na WHL (wraz z dodatkowymi wymaganiami – autentyzm i integralność)
- koncepcja systemu zarządzania, który przede wszystkim gwarantuje zachowanie wartości określonych w warunkach wpisu na WHL

Wskazanie wartości obszaru (element 1) nie musi być wykonywana w ZPZ. Można sobie wyobrazić sytuację, że „określenie OUV” jest dokonane wcześniej; poprzedza wykonanie ZPZ. W takiej sytuacji powinno zostać przyjęte i jednoznacznie przedstawione, jako założenie wyjściowe.

W recenzowanym opracowaniu nie ma zapisów, które wskazywałyby na przyjęcie wartości obszaru (OUV) na podstawie wcześniejszych analiz. Jednoznaczne zapisy wskazują natomiast, że Autorka stara się taką analizę wykonać w ramach opracowania. Założenia takie są przedstawione we „*Wprowadzeniu*” oraz w pkt.3 „*Charakterystyka wartości kulturowych obiektu oraz określenie jego znaczenia z punktu widzenia Światowego Dziedzictwa*”. Dlatego należy założyć, że analiza wartości obszaru powinna być w całości zawarta w recenzowanym opracowaniu.

Autorka opracowania jako metodę określania wartości obszaru (pkt. 3 - s.37) przyjęła charakteryzowanie jego poszczególnych elementów składowych. Rozpoczyna od krótkiej charakterystyki obszaru jako całości urbanistycznej, powstałej w wyniku nawarstwiania się kolejnych struktur (pkt.3.1, „*Cechy miejsca – historycznie ukształtowane śródmieście Lublina (centrum historyczne miasta)*”). Punktu tego nie kończą jednak żadne wnioski odnoszące się do tego, co powinno być przedmiotem ochrony w skali zespołu urbanistycznego.

Następnie przedstawionych jest 19 opisów wybranych obiektów, uznanych za najcenniejsze dla tego obszaru. Każdy z kilkunastozdaniowych opisów, dotyczy przede wszystkim historii tych obiektów. Opisy te nie zawierają jednak analizy wartości obiektów, ani z punktu

widzenia możliwości określenia OUV, ani możliwości sformułowania zaleceń konserwatorskich (nie ma podstaw by przyjąć, że jest zalecana pełna ochrona substancji i formy obiektów).

Określenie OUV (lub odniesienie się do OUV) nie pojawia się również w podsumowaniu tego punktu (pkt 3.2, „*Dziedzictwo kulturowe predestynowane do objęcia ochroną poprzez wpis na Listę Światowego Dziedzictwa*”). Znajduje się tam jedynie konkluzja – powtarzająca w przyjęte na początku opracowania założenie, że przedmiotem wpisu na WHL jest zespół uznany za Pomnik Historii RP, natomiast otaczające obszary (załączniki graficzne projektu) zostały wskazane jako obszar buforowy.

Jako bezpośrednie nawiązanie do wymagań WHL należy natomiast uznać pkt. 3.3 – „*Deklaracja wartości i wskazanie kryteriów dla (zamierzonego wpisu na Listę)*” - s.48.

W punkcie tym znajdują się wyszczególnione kryteria, które są proponowane jako uzasadnienie wpisu na WHL. Autorka wybrała 3 - spośród 6 kryteriów przewidzianych dla dóbr kultury. Wybrane zostało kryterium 2, 4 i 6.

Oprócz przytoczonych definicji kryteriów, w opracowaniu dodane zostały również krótkie ich uzasadnienia, odniesione do wnioskowanego obszaru. Jednak uzasadnienia te nie mogą być uznane za wystarczające, gdyż nie operują konkretnymi odniesieniami, które pokazywałyby OUV. Tymczasem warunkiem stwierdzenia OUV jest wykazanie, że wartość danego dobra przekracza – mówiąc w uproszczeniu – granice „ponadnarodowe” i ponadregionalne”. W uzasadnieniach kryteriów w recenzowanym opracowaniu nie pojawiają się stwierdzenia, uzasadniające takie oceny (pojawia się pojęcie „renesansu lubelskiego”, który nie zostanie uznany za spełniający warunek OUV).

Trzeba wyraźnie podkreślić, że zgodnie z praktyką nominowania dóbr na WHL, Państwa-Strony wskazują kryteria i opracowują ich uzasadnienie. Ciężar przekonania WHC do zaproponowanych kryteriów całkowicie spoczywa na wnioskodawcy.

Trzeba też podkreślić, że uzasadnienie kryteriów może być dokonane jedynie w procesie porównawczym. Bez osadzenia danego dobra we właściwym (ponadregionalnym) kontekście, nie można określić OUV.

W recenzowanym opracowaniu ten element jest całkowicie pominięty, w związku z tym, uzasadnienie kryteriów nie jest zadawalające.

Należy też podkreślić, że pozostałe warunki wymagane w procesie oceny dóbr nominowanych na WHL nie zostały opracowane w stopniu dostatecznym. W punkcie 3.3.1. „*Deklaracja*” znalazł się tylko jeden akapit dotyczący tych warunków: „*Zespół położony w obszarze WHS współtworzy krajobraz kulturowy historycznego centrum Lublina i wykazuje cechy następujących wartości niematerialnych: ciągłość, autentyczność, integralność*”(s.48).

W praktyce WH ciągłość, autentyczność i integralność nie są określane jako „wartości niematerialne”. Są to bardzo istotne „parametry oceny”-cechy dobra, które są analizowane przy pomocy określonej metodologii. Są elementem szczegółowej, odrębnej analizy. Warunek „Autentyzmu” (obecny od początku w ocenie dóbr kultury) i „Integralności” (od 2005 roku obowiązujący w ocenie dóbr kultury), jeżeli nie są spełnione, to następuje dyskwalifikacja całej nominacji. Kategoria „ciągłości” nie występuje w procesie oceny i zarządzania dóbr wpisanych na WHL.

Dlatego problem autentyzmu i integralności powinien być podjęty w znacznie szerszym zakresie. Oczywiście kategorie te muszą być określone dopiero po zdefiniowaniu OUV danego dobra.

Konsekwencją metodologii przyjętej w recenzowanym opracowaniu jest sposób potraktowania monitoringu (został przedstawiony w pkt. 6.4 „*Monitorowanie i ocena realizacji planu*” - s.66). Zaproponowany plan monitoringu nie odnosi się do wartości będących przedmiotem wpisu na WHL – nie formułuje bezpośrednich nawiązań do wartości będących przedmiotem wpisu (OUV).

Wprowadzony jest tylko wskaźnik ilościowy, dotyczący liczby obiektów poddanych pracom konserwatorskim. Tymczasem z punktu widzenia dóbr wpisanych na WHL, przedmiotem monitoringu powinny być te właśnie. Temu celowi służą obydwie formy monitoringu stosowane w praktyce WHL – „*Reactive Monitoring*” i „*Periodic Report*” (Autorka nie odnosi się do tych form monitoringu).

Szczególnie ważne wydaje się uwzględnienie wymagań związanych z „*Periodic Report*” (przede wszystkim w zakresie objętym jego częścią II), gdyż będzie on obligatoryjnie realizowany dla wszystkich dóbr wpisanych na WHL. Generalnie można też stwierdzić, że jest on skoncentrowany na ochronie OUV.

Wnioski:

/dotyczące założeń merytorycznych ZPZ/

1. Jako w pełni uzasadnione należy uznać przyjęte w opracowaniu założenie, że na obszarze objętym ZPZ powinny obowiązywać standardy przyjęte dla dóbr wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa.

Uzasadnia to zarówno plan nominowania tego obszaru na WHL jaki i najwyższe obecnie standardy, jakie tworzą wymagania określone dla dóbr Światowego Dziedzictwa.

2. Określenie granic obszaru objętego ZPZ – w kontekście zgłoszenia na WHL - powinno wynikać z określenia OUV; z tego względu może być konieczna weryfikacja przyjętego obszaru (Pomnika Historii RP) – jako przedmiotu opracowania ZPZ.

3. Bezwzględnie konieczne jest określenie OUV dla przyjętego obszaru - jest to główny wymóg i kryterium oceny nominacji zgłaszanych na WHL.

Określenie OUV może być dokonane tylko poprzez analizę porównawczą (tak zwana „analiza porównawcza”).

4. W związku z planem nominowania obszaru na WHL na obszarze objętym opracowaniem priorytetem powinna być ochrona OUV; ZPZ powinien być ukierunkowany na ten cel.

5. Konieczne jest szersze uzasadnienie kryteriów, wskazanych jako podstawa nominowania na WHL.

6. Konieczne jest znacznie szersze odniesienie się do warunku „autentyzmu” i „integralności” w kontekście określenia OUV.

7. Monitoring przewidziany ZPZ powinien w sposób wyraźny obejmować problem ochrony OUV.

Zgodnie z praktyką WHL monitoring może być dokonywany poprzez monitorowanie tzw. atrybutów. Wymaga to jednak określania owych atrybutów dla OUV.